

KRITIČKI OSTVRT NA NEKE TEORIJSKE OKVIRE FILMA

Karakteristično je za savremeno društvo da na njega film ima dosta širok spektar dejstava, i da u svakom slučaju predstavlja jedan izraz društvene svesti. Film tu svest prezentira na određeni način, a time se može pretpostaviti i njegov uticaj na društveno biće. Ipak ćemo se složiti da je najjače dejstvo filma u izgrađivanju individualne svesti. Film uspeva ne samo da za ona dva časa, dok traje prikazivanje, da potpuno preokupira našu svest, već i da izazove i sakupljanje naših „jedinica snaga svesti“¹ o datom pitanju na duži rok, tako da se pojedini utisci nose veoma dugo, čak i godinama.

Za jedan sve širi krug ljudi film je sve više sastavni deo vaspitanja i razvijanja njihove ličnosti. On je postao takoreći svakodnevno prisutna realnost. Gledalac je pasivan — on usvaja ili odbija, svesno ili nesvesno, ono što se prikazuje na filmu. To se taloži u njegovoj svesti posle svakog filma i ima određeno pozitivno ili negativno dejstvo.²

U ovome radu mi ćemo razmotriti samo neke filmove, i to neke njihove strane, koji se od ostalih i razlikuju po tome što se pokazuju kao izraz za izvesna savremena idejna shvatanja tvoraca filma. To su filmovi koji su snažno prožeti učenjem savremenog građanskog psihologizma. Filmovi koji su izrazitije izrazili određene psihološke i sociološke koncepcije su brojni, ali među njima svakako zauzimaju prvo mesto oni koji su napravljeni na bazi Frojdrovih učenja ili učenja savremenog građanskog sociologa Jakoba Morena. Postoji čitavi niz takvih filmova, kod nas prikazivanih, koji su napravljeni na bazi ovih učenja, kao potvrda istih ili kao odbrana takvih idejnih shvatanja. Tako imamo filmove: „Začarana“, „Sedmi veo“, „Eva sa tri lika“, „Dogodilo se je to iznenada prošlog leta“ i druge. Filmovi ovakvoga tipa su jedan nesumnjivo jasan izraz savremene građanske društvene svesti. Ti filmovi otkrivaju jedan vid idejnih preokupacija koje preko filma dopiru do nas i imaju određeni uticaj na našeg gledaoca. Neosporno, to je samo jedan izraz takve društvene svesti u kojoj se teži da se što više potencira psihološki faktor kao bitan i presudan kako za individualnu svest tako i za društvenu svest uopšte. Gledalac koji gleda filmove ovakve vrste, nehotice se navikava na takve norme, može doći do određenih zaključaka o takvoj svesti, može je primiti kritički ili neposredno, a to neosporno utiče na njegove stavove o mnogim bitnim pitanjima društvenih odnosa.

¹ Dr S. J. van Pelt: Hipnotizam, Medicinska knjiga, Beograd — Zagreb, 1962, str. 11.

² Razmatranja u ovome pravcu nalazimo u članku Ljubiše Jovanovića: „Film i strip kao kriminogeni uzroci“, Pregled br. 1-2, Sarajevo 1964.

Ovakvi filmovi pravljeni su na široj idejnoj platformi da je građansko društvo dobro i da ga samo treba lečiti od sitnijih bolesti kao što su kompleksi ili duševne traume u širem smislu ovih pojmova. Time se pak problematika društvenih odnosa svodi na problematiku individue, na njenu ličnost.

Treba istaći da psihijatrijska ili psihoanalitička strana ovih filmova za nas nije u prvom planu; nas takvi filmovi interesuju samo sa aspekta koliko oni utiču na formiranje i izgrađivanje individualne svesti o društvenim fenomenima. A oni upravo imaju u krajnjoj liniji taj cilj, jer da su pojave čisto psihijatrijske ili psihoanalitičke, one bi ostale u okvirima klinika i ne bi tražile jednu širu društvenu realizaciju.

Navedeni filmovi teže da prikažu kao bitne protivurečnosti savremenog građanskog društva ili društva uopšte one protivurečnosti koje su vezane za individualnu ličnost, a glavne protivurečnosti se izostavljaju ili čine nevidljivim. Time kao da se želi da pokaže da nema aktuelnih krupnijih socijalnih problema, već da ima sitnijih problema kao što su kompleksi. Uostalom to je i razlog što se psihologizam veoma razvija u savremenom građanskom društvu. Prema ovim filmovima izlazi da ako bi jedna ličnost postala savršeno normalna i uravnotežena, onda ostaju uslovi za jedan uspešan individualni i društveni život. Pri ovome se zaboravlja na činjenicu da je čovek „zoon politikon“, kako je učio Aristotel, i da je čovek proizvod društva i sredine i da pristupiti analizi problema jedne ličnosti, znači u daljem ući u razmatranja problematike društvenih odnosa i društva, u prvom redu lokalne sredine u kojoj se ova ličnost razvija. Ali savremeni psihologizam prenosi glavnu borbu na analizu najranijeg života jedne ličnosti, u duhu Frojdove psihoanalize, i na probleme seksualne prirode, na tzv. libido.³ Ali taj period do pete godine života kao i određeni libidni problemi su rezultat baš sasvim konkretne društvene sredine u kojoj su se razvijale te ličnosti. Time, opet dolazimo do zaključka da se problemi ličnosti javljaju najpre kao psihosocijalni, a u krajnjoj liniji kao socijalni. Ako dakle razmatranje i filmsko prikazivanje problema ličnosti ima i potrebne socijalne okvire, onda film ima vanredno snažan pozitivan uticaj ka daljem pozitivnom kretanju. Ali ako film vidi socijalne probleme kao lične i ako ih kao takve i isključivo kao takve tretira, onda ne samo da osiromašuje socijalnu sadržinu života već i sputava individualni razvitak jer upućuje na bavljenje sobom.⁴ Ako, dakle, svi putevi vode ka psihijatru, psihoanalitičaru ili psihologu, onda se time ne samo otupljuje smisao života već se on i zatvara. Otuda socijalni okviri jesu ne samo potrebni već i nužni ukoliko se film i želi da prezentira kao umetnost, a tako se u stvari film i jedino javlja kao umetnost.

Lenjin je ukazao da proširivanje seksualnog problema pomoću Frojdove psihoanalize znači ustvari jedno pomodarstvo.⁵ Ali ako se dr Kilder javlja na našoj televiziji kao pozitivna ličnost zato što raščičava individualne lične probleme i traume, onda gde su širi okviri njegovih kreacija? Na šta pokreće takva akcija i šta ona pokazuje?

³ S. Frojd: Uvod u psihoanalizu, Kosmos, Beograd 1958, str. 261.

⁴ „Ako se čovek bavi samim sobom, njegov se nagon za srećom zadovoljava u veoma retkim slučajevima, i to nipošto u korist njegovu i u korist drugih ljudi. Taj nagon zahteva da se čovek bavi spoljnim svetom, zahteva sredstva za zadovoljenje, dakle — hranu, osobu drugog pola, knjige, zabavu, diskusiju, aktivnost, predmete za trošenje i privređivanje.“ (F. Engels: „Ludvig Foenbah i kraj Nemačke klasične filozofije, Kultura, Beograd 1950, str. 33—34).

⁵ „Sećanja na Lenjina — čovek budućnosti“, Kultura, Beograd 1957, str. 259.

Ako, na primer, film „Iznenada prošlog leta“ psihoanalitičkom terapijom dovodi glavnu junakinju na formiranje zdravih predstava o izvesnim događajima (i time na lično psihičko ozdravljenje), nije li onda bilo u zadnjem planu društvena uslovljenost za takve traume i rasplet društvenog sukoba, kakav nam je inače poznat u svim klasičnim umetničkim delima, ovde se javlja kao jedno psihijatrijsko ili psihoanalitičko razrešenje posmatrano kroz psihičke komplekse jedne ličnosti. Ličnosti figuriraju i u drugim umetničkim delima, i tamo ima glavnih junaka i nosilaca sukoba, ali taj sukob se rešava jednim objektivnim i prirodnim raspletom, dok se u jednom filmu, kao što je to u našem primeru, rasplet (razrešenje) javlja kao rezultat smišljene i isforsirane terapijske revnosti. Je li, prema tome, ličnost u savremenom građanskom društvu osiromašena ili obogaćena? Neosporno je da je ličnost bogatija, ali su socijalni okviri života te ličnosti izostali jer je ta ličnost u stvari otuđena od društva i ostavljena sama sebi, ona se upravo preko jedne psihijatrijske tehnike vraća društvu. Zato se može i postaviti pitanje: Šta će biti sa takvom ličnošću posle terapije? I, je li ta ličnost stvarno postala „normalna“, kome je dakle ona vraćena? Ako je neosporno da se ta ličnost tako „normalizuje“, da se oslobađa kompleksa; onda je to rešavanje spoljne strane problema, a ne i njegove unutrašnje, suštinske. Mi smo na filmu videli traumatičnu junakinju i psihijatra kao pozitivnog predstavnika društva, onog koji u ime društva stručno i kompetentno rešava probleme, ali nismo videli pravo društvo i prave probleme.

Još izrazitiji je primer filma „Eva sa tri lika“. Psihijatri i psihoanalitičari još na početku filmske priče o Evi razaraju njen prvi brak u kome je rođeno jedno dete i to samo zato što je njen suprug posumnjao u neke Evine postupke. Uskoro je podvrgavaju psiho-terapiji u kojoj se pokazuje da je Eva takva i takva (tri lika!) zato što je kao devojčica poljubila mrtvu babu! Tokom terapije se javlja i imponzantni ljubavnik koji ne veruje u Evina tri lika i koji postaje Evin drugi suprug! To je jedan psihoanalitički rezultat: iz jednog braka, o kome nije ništa rečeno, Eva je ušla u drugi! To praktično znači da ovakvi filmovi stvaraju iluziju o jednoj sreći i ravnoteži tek preko psihoterapije. Prema tome, ako je neko nesrećan, on nije našao sebe, i naći će sebe tek preko psihoterapije a ne u svakodnevnoj životnoj i društvenoj borbi za izgrađivanje boljeg života.

S druge strane možemo se upitati: šta je sa društvenim odnosima ako je jedna ličnost zbog kompleksa istrgnuta iz društva? Je li ta sama ličnost „kriva“ ili je pak ona proizvod sasvim konkretnih društvenih odnosa? Ako je pak u pitanju jedno lečenje, jedna psihijatrija, zašto je onda izašla iz klinike? Upravo zato što je u datome društvu koje proizvodi ovakve filmove psihoanaliza i psihijatrija postala „pomodarstvo“ u kome je i inače psihologizam kao ideologija dominirajući.

Ješu li dakle ovakvi filmovi primeri kako se građansko društvo leči od sitnijih bolesti jer je ono inače „dobro“?

Činjenica je da ovakvi problemi ličnosti postoje, ali je pitanje kakvi treba da budu socijalni okviri ovakvih filmova i njihovih ličnosti, i je li to umetnost ako se jedna ličnost posmatra izolovano od društva i kroz psihijatrijsku tehniku? Je li humanost ostavljena samo psihijatrima? Postoje li i druge društvene institucije koje treba da rešavaju ovakve probleme? Ne plaća li se na ovaj način i „psihičko zdravlje“ novcem?

Sva ta pitanja ukazuju na savremene izraze osnovnih protivurečnosti savremenog građanskog društva.

Iza ovog kratkog razmatranja socijalnih okvira jedne grupe filmova građanskog porekla — možemo izvući zaključak da oni kao takvi odražavaju deo savremene društvene svesti i neke idejne preokupacije toga društva. To je ujedno pokušaj da se prikaže građansko društvo kao dobro i da se neke njegove osnovne protivurečnosti svedu na individualne i lične probleme. Takođe bi trebalo istaći potrebu da se u kritičkim prikazima ovakvih filmova ukaže i na socijalne okvire istih.

Dragoljub SIMONVIĆ

asistent Pravno-ekonomskog
fakulteta u Nišu

S u m m a r y

The author sets out from the marxist proposition according to which the art is a dialectical portion of social conscience so that he approaches the film from a wide sociological aspect.

The author singles out a group of contemporary films of a civil origin, deeply impressed by a psychologism, as are 'Bewitched', 'The Seventh Veil', 'It Happened Suddenly Last Summer', 'Eva With Three Faces', and by analysing them from a given aspect — he is pointing at the absence of social frames of such films, at their tendency to appear indempently from the social reality they are dealing with. In the classic works of art the unravelling of the plot develops objectively and naturally, while in such films we have a psychiatric and psychoanalytic solution, detecting of a traumatic event, quite in the sense of Freud's teaching. That proves the ignorance of social conditionality.

At the close, the author point out that such films represent but one expression of the contemporary social consciousness and anxiety of ideas. He points out, too, the necessity to show in critical surveys also the social frames of such films.